

Zo hadden we het niet bedoeld
de tragedie achter de toeslagenaffaire
- recensie door Bram Castelein -

Auteur: Jesse Frederik
Uitgeverij: de Correspondent
Druk 1, februari 2021
ISBN: 9789083078915

Frederik wil met dit boek over de toeslagenaffaire antwoord proberen te geven waarom zaken gelopen zijn zoals ze gelopen zijn. Daarvoor moet je jezelf zowel de vraag stellen Wie het heeft gedaan, als Waarom het zo is gegaan. Wie nauwgezet kijkt naar het speelveld van de kinderopvangtoeslagenaffaire wordt een complexe samenloop van omstandigheden met onbedoelde consequenties gewaar. Een speelveld met veel verschillende actoren met eigen belangen en eigen verantwoordelijkheden. Een speelveld met ingewikkelde beleidsregels en een sterk ingekaderde uitvoeringspraktijk. Een speelveld met intenties het goed te willen doen, maar het daarin niet slagen vanwege de onoverzichtelijkheid en ondoorgrondelijkheid van datzelfde speelveld waarin verantwoordelijkheden welhaast Tayloristisch zijn opgesplitst. Een speelveld dat een gewillig mediaobject is voor het nogal eens eenzijdig uitvergroten van gemaakte missers en het juist daardoor onderbelicht laten van kansen om het samen beter te kunnen doen. Een speelveld waarin veel ouders, diegenen die uiteindelijk geholpen zouden moeten worden met de uitvoering van het ontwikkelde beleid, gedupeerd worden in plaats van ondersteund. Frederik geeft aan dat de reconstructie van de kinderopvangtoeslagenaffaire gebaseerd is op duizenden pagina's aan rapporten, verslagen, evaluaties, notulen, mailverkeer en andere stukken, beroep op de Wet openbaarheid van bestuur veel gesprekken met politici, ambtenaren, rechters en ouders.

De titel van het boek refereert er in zekere zin al naar, maar er is een parallel waarneembaar met het boek 'Verdraaide organisaties' van Wouter Hart (Kluwer 2012). Hart stelt daarin de vraag 'Wat was ook alweer de bedoeling?', ofwel het actief op zoek gaan naar de achterliggende bedoeling van wat we doen. Je kunt die vraag bijvoorbeeld stellen als je intuïtief aanvoelt dat iets niet klopt. De richting daarbij is om vanuit de bedoeling naar de leefwereld, het hier en nu, te kijken en vandaar uit naar de systeemwereld, de wereld van wetten, regels en procedures. Dat verhoogt de effectiviteit en efficiënte van acties. De denkrichting vanuit de systeemwereld terug naar de bedoeling zegt wel iets over het hier en nu, maar kent het hier en nu niet! Dit gedachtegoed, inmiddels alweer 9 jaar geleden gepubliceerd, werd destijds zeer enthousiast ontvangen. Toch lijkt die weg vanuit de bedoeling heden ten dage nog steeds moeilijk gevonden te worden. Met dit in het achterhoofd kun je je terecht afvragen of alle aandacht voor de Bulgaarse kwestie niet tot disproportionele maatregelen in de systeemwereld van de kinderopvang heeft geleid. Maatregelen waarmee de Tweede Kamer destijds heeft ingestemd, maar die sommige kamerleden in hun reactie op de kinderopvangtoeslagenaffaire alweer vergeten lijken te zijn. Ook kun je vraagtekens plaatsen bij het in de systeemwereld van regels en procedures gaan voorzien van een onderdeel dat in de leefwereld al onderling geregeld is tussen de ouders en de opa's en oma's: de opvang van de eigen kinderen. Ingewikkelde en moeilijk controleerbare geldstromen komen daarmee op gang, opa's en oma's moeten cursussen volgen en dienen te beschikken over bepaalde kwalificaties willen zij de kinderen mogen blijven opvangen. Stapelen van regels leidt tot verder stapelen van regels en nog verder stapelen van regels en regelt uiteindelijk dat je er stapel van wordt en niemand het meer begrijpt, laat staan kan uitvoeren, benutten, of controleren.

Zo hadden we het niet bedoeld
de tragedie achter de toeslagenaffaire
- recensie door Bram Castelein -

Veelzeggend in de context van ‘Zo hadden we het niet bedoeld’ is het recente onderzoeksrapport ‘Klem tussen balie en beleid’ van de commissie Bosman (bron NOS, 25-02-2021). Hierin zijn onder meer de volgende conclusies te lezen:

- er moet beter worden samengewerkt bij de ontwikkeling en uitvoering van beleid. De Tweede Kamer, ministeries en uitvoeringsorganisaties verliezen bij het uitvoeren van beleid te vaak de menselijke maat uit het oog;
- doordat tussen kabinet, Kamer en uitvoeringsorganisaties te weinig interesse in elkaars werk is, wordt voorgenomen beleid niet altijd goed getoetst op uitvoerbaarheid. Twintig procent van de burgers kan niet goed uit de voeten met regels. Signalen hierover bereiken vaak niet de personen die er wat mee zouden kunnen doen. Ook komt het voor dat medewerkers zich niet veilig voelen om knelpunten te melden;
- de regels zijn vaak zo ingewikkeld, dat zelfs professionals moeite hebben ze te doorgronden;
- heldere sturing vanuit politiek of kabinet ontbreekt bij het dienen van de burgers aan de ene kant en het optreden tegen fraudeurs aan de andere kant;
- de focus op incidenten bij de politiek en in de media kan leiden tot een defensieve houding bij uitvoeringsorganisaties die schadelijk is voor burgers;
- een ambtenaar moet de samenleving dienen en niet zijn minister; de mensen aan de balie zijn belangrijker dan politici in Den Haag. Vergelijk de ongeschreven regel in het boek van Frederik op blz. 123 bij het Ministerie van Financiën: bescherm je bewindspersoon.

Frederik slaagt wonderwel om in de ingewikkelde toeslagenaffaire van collectief falen en beeldvorming, Wie en Waarom objectief, gedurfd en met gepaste distantie neer te zetten. Een boek om van te leren; een boek om mee terug te nemen naar de bedoeling!